

УДК:378.635.5:378.383

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА- ПРИКОРДОННИКА

Сніца Т. Є.

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького, Україна, Хмельницький

Сучасна педагогічна наука базується на фундаментальних знаннях та передових технологіях та безпосередньо впливає на зміст, рівень та якість освіти. Підготовка фахівця, збагаченого полікультурними знаннями, є вимогою сьогодення.

У статті автором представлено погляди вітчизняних та зарубіжних науковців щодо проблеми полікультурної компетентності майбутніх фахівців, проаналізовано вплив та значення навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі на формування та розвиток цієї компетентності. Автором представлено власне бачення моделі формування полікультурної компетентності майбутнього офіцера-прикордонника, у якій виокремлено чотири етапи – складові цієї моделі та визначено необхідність її подальшої апробації та удосконалення.

Ключові слова: полікультурна компетентність, модель формування, майбутній офіцер-прикордонник, етапи, міжкультурна комунікація, іноземна мова.

Сница Т. Е. Модель формирования поликультурной компетентности будущего офицера-пограничника / Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Б. Хмельницкого, Украина, Хмельницкий.

Современная педагогическая наука базируется на фундаментальных знаниях и передовых технологиях и самым непосредственным образом влияет на содержание, уровень и качество образования. Подготовка специалиста, обогащенного поликультурными знаниями, это требование нынешнего времени.

В статье автором представлено взгляды отечественных и зарубежных исследователей по проблеме поликультурной компетентности будущих специалистов, проанализировано влияние и значение учебно-воспитательного процесса в высшем учебном заведении на формирование и развитие этой компетентности. Автором представлено собственное видение модели формирования поликультурной компетентности будущего офицера-пограничника, в которой выделяются четыре этапа – составляющих этой модели и определена необходимость ее дальнейшей апробации и усовершенствования.

Ключевые слова: поликультурная компетентность, модель формирования, будущий офицер-пограничник, этапы, межкультурная коммуникация, иностранный язык.

Snitsa T. The Model of Policultural Competence Formation of Future Border Guard Officers / The National academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after B. Khmelnytskyi, Ukraine, Khmelnytskyi

Modern science of teaching is based on fundamental knowledge and advanced technologies and directly affects the content, level and quality of education. Training of a specialist who is enriched with cultural knowledge is a requirement of today.

The author presents the views of Ukrainian and foreign scientists and researchers on the problem of policultural competence of future specialists; the influence and importance of the educational process at higher educational establishments on the formation and development of this competence is analyzed. The author presents her own vision of the model of the formation of policultural competence of future border guard officers which includes four stages, the components of this model; the need for its further validation and improvement is defined.

Key words: policultural competence, the model of the formation, future border guard officer, stages, intercultural communication, foreign language.

Постановка проблеми. Кінець другого та початок третього тисячоліття ознаменувався розширенням взаємозв'язку та взаємозалежності різних країн, народів та їх культур. Поступово, але невпинно цей процес охоплює різні сфери суспільного життя усіх країн світу. Зростають культурні обміни та прямі контакти між державними інституціями, соціальними групами, суспільними рухами та окремими індивідами. У контексті цих тенденцій суспільного розвитку надзвичайної важливості набуває уміння визначати культурні особливості народів з метою досягнення взаємного порозуміння. Стаючи учасниками будь-якого виду міжкультурних контактів, люди взаємодіють з представниками інших культур з різним світосприйняттям, різним ставленням до інших людей. Це може, та й нерідко призводить до міжкультурних непорозумінь. Головним у цьому питанні є те, що люди звикли сприймати культуру інших людей через призму культури власної. Ось чому значення багатьох слів, вчинків, звичок та традицій часто буває не зрозумілим.

У таких умовах виникає соціальна необхідність у формуванні полікультурної особистості, яка уособлює орієнтацію на етнокультурні духовні цінності, толерантність та здатність вести міжкультурний діалог. Формування толерантності у міжнаціональних стосунках вирішується шляхом формування полікультурної компетентності. Полікультурна компетентність передбачає знання та прийняття людиною культурного різнобарв'я світу, доброзичливе та неупереджене ставлення до будь-якої культури та її представників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою розвитку полікультурної компетентності займалося чимало науковців. Серед них уже добре відомі імена Р. Агадулліна, Г. Беннета, Н. Болгаріної, Т. Говарда, Л. Гончаренка, О. Гуренка, Ю. Давидова, Г. Дмитрієва, А. Зубко, М. Кузьміна, І. Лощенової, З. Малькової, Л. Супрункової, У. Фокса, А. Хупсарокової, О. Щеглової та ін. Білоруські дослідниці О. Луговцова та Т. Краснова переконані, що формування полікультурної компетентності майбутнього вчителя є невідкладною справою, а не питанням віддаленого майбутнього [1]. Як вважає Л. Максимова, полікультурна компетентність – це ціннісно-сміслова професійно-особистісна якість, яка інтегрує системні наукові знання, творчі уміння, навички, досвід діяльності, мотиви та цінності, які характеризують здатність та готовність майбутнього вчителя до реалізації функціонального співробітництва з представниками інших культур [2].

Не залишилися осторонь проблеми формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців й українські дослідники.

Так, Є. Степанов розглядає полікультурну компетентність як складову професійної підготовки майбутнього фахівця [3]. Для формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців необхідно знайомити студентів з культурою інших народів, навчати знаходити інформацію щодо іншомовної культури та постійно оновлювати її в умовах неперервної комунікативної практики. Важливим є також уміння застосовувати отримані знання у процесі професійної діяльності [4]. Г. Суткевич приходить до висновку, що впровадження культурологічного підходу з опорою на комунікативну методику є найбільш ефективним у процесі формування полікультурної компетентності. Це дає змогу майбутнім політологам набувати комунікативних навичок через вивчення культури англomовних країн та власної культури, відчувати різницю культур, бути толерантним та отримувати досвід у міжкультурній комунікації [5]. І. Васютенкова визначає феномен полікультурної компетентності як інтегративну характеристику, яка відображає здатність здійснювати політику полілінгвізму у полікультурному просторі. Учена вважає полікультурну компетентність системою якостей, які допомагають орієнтуватися в культурних відносинах рідної та іншомовної країни та забезпечують досягнення мети виховання людини культури [6].

Зведення образу нашої планети до образу планетарного селища (“Global village” – термін, введений Маршаллом Маклюеном для опису нової комунікаційної, а надалі й культурної ситуації, що склалася) зумовлене постійними контактами, візитами та інформаційними обмінами між країнами, організаціями, людьми. Уся планета наче перебуває у постійному русі. Величезна кількість людей мігрує щоденно у різних напрямках, перетинаючи кордони різних держав, де їх першими зустрічають прикордонники – обличчя кожної держави. Професійна діяльність офіцера-прикордонника вимагає високого рівня відповідальності, сформовану чітку

систему цінностей, уміння взаємодіяти з представниками різних національностей, вірувань, соціальних прошарків. Сприяти реалізації цих завдань може сформована полікультурна компетентність – необхідна складова загальної характеристики сучасного офіцера-прикордонника.

З огляду на вищезазначене **метою статті** є розробка моделі формування полікультурної особистості майбутнього офіцера-прикордонника.

Виклад основного матеріалу. Полікультурна компетентність майбутнього офіцера-прикордонника – це особистісно-професійна якість, яка формується через засвоєння як власної так і інших культур, характеризується здатністю та бажанням спілкуватися з представниками інших культур, розуміти та сприймати їх специфічну систему цінностей та світосприйняття; реалізується у процесі виконання професійних обов'язків у ситуаціях культурних перетинань, що сприяє розвитку особистості завдяки усьому новому та позитивному, що існує в інших культурах.

Що стосується побудови моделі формування полікультурної особистості офіцера-прикордонника, то ми вважаємо, що така модель повинна бути результатом узагальнення досвіду професійної підготовки майбутніх офіцерів з урахуванням сучасних тенденцій розвитку суспільства та систематизації усіх досягнень у цій сфері.

За визначенням словника-довідника з курсу „Філософії”, «модель – у методології науки аналог певного фрагмента природної чи соціальної реальності; виступає в дослідженні як замітник або представник предмета, явища системи. Це умовний образ чи зразок якого-небудь об'єкта або системи об'єктів. Важливою особливістю моделі є аналогічність, подібність, рівність, схожість, тотожність її в якому-небудь відношенні з оригіналом» [7; 13].

Модель ми бачимо як систему, яка складається з окремих елементів зі встановленими між ними зв'язками, «систему об'єктів чи знаків, яка відтворює деякі суттєві властивості оригінала, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт» [8; 85-86]. Розробка та імплементація такої моделі, на наше переконання, забезпечить високу ефективність професійної діяльності офіцера-прикордонника у ситуаціях культурних перетинань.

Цілком зрозуміло, що формування полікультурної особистості процес складний та багатоаспектний. Для його успішної реалізації необхідне поетапне втілення (впровадження) усіх його елементів.

Модель формування полікультурної компетентності майбутнього офіцера-прикордонника ми пропонуємо як таку, що складається з чотирьох етапів: підготовчого, акумулюючого, розвиваючого та завершального.

Підготовчий етап проходить під час відбору абітурієнтів до лав майбутніх прикордонників.

До Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького приймаються громадяни України, які виявили

бажання служити у Державній прикордонній службі України, відповідають вимогам військової служби та мають повну загальну середню освіту.

Кандидати до вступу у вищий військовий навчальний заклад проходять професійно-психологічне обстеження, тобто проводиться оцінка їх індивідуальних психологічних якостей, з метою виявлення у вступників конкретних особистих якостей та індивідуальних особливостей, необхідних для успішного навчання в академії, оволодіння обраною спеціальністю й ефективного застосування одержаних знань у професійній діяльності з охорони державного кордону, інших видів службової діяльності, що покладаються на особовий склад Державної прикордонної служби України. Незважаючи на отриману шкільну освіту, деякі молоді люди ще не мають чітких світоглядних позицій та установок, сформованих моральних якостей, відповідних знань, умінь та навичок, притаманних сучасній освіченій людині, розвиненого почуття патріотизму. Ось чому важливо правильно організувати проведення підготовчого етапу з метою якісного відбору майбутніх курсантів, перспективних, амбітних, з бажанням навчатися, професійно удосконалюватися, якісно та оперативно вирішувати проблеми у професійних ситуаціях.

Перший етап поступово переходить у другий – акумулюючий. Підготовка висококваліфікованого офіцера-прикордонника – завдання, над вирішенням якого наполегливо працює увесь науково-педагогічний колектив академії. Учорашні цивільні юнаки та дівчата за чотири роки навчання повинні оволодіти цілим комплексом професійних знань, умінь та навичок. В академії Державної прикордонної служби України майбутні охоронці кордонів вивчають специфіку проведення паспортного контролю, перевірки транспортних засобів, особливості взаємодії з місцевим населенням, проходять фізичну та вогневу підготовку. Окрім суто військових, курсанти вивчають широкий спектр цивільних дисциплін, серед яких виділяємо культурологію, релігієзнавство, етику та естетику, іноземні мови, міжкультурну комунікацію, соціологію, історію української культури та інші. Кожна з дисципліни робить свій вагомий внесок у формування полікультурної компетентності. У процесі вивчення міжкультурної комунікації, до прикладу, курсанти отримують знання та навички, за допомогою яких вони зможуть успішно спілкуватися з представниками інших культур як на побутовому, так і на професійному рівні. Вивчення іноземних мов допомагає долати мовні бар'єри та порозумітися у сучасному полікультурному світі. Подолання мовного бар'єра недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур, для цього потрібно перебороти бар'єр культурний. Сучасне викладання іноземної мови неможливе без прищеплення курсантам іншомовної культури. Другий етап озброює майбутніх прикордонників теоретичними знаннями, які відповідають державним освітнім стандартам вищої професійної освіти.

Отримані на лекційних, практичних, семінарських заняттях знання курсанти невдовзі починають аналізувати та активно використовувати. Їх уявлення про навколишній світ, стосунки між людьми, державами та народами не є статичними, вони невпинно розвиваються, збільшуються, їх межі розширюються. Під час занять курсанти навчаються співпрацювати, адекватно сприймати критику, бути толерантними, уміти організувати та вести дискусію, бесіду, узгоджувати свої дії з іншими. Курсанти академії практично реалізують уміння застосовувати набуті полікультурні знання у конкретних практичних ситуаціях під час стажування у пунктах пропусків у різних куточках нашої країни, співпрацюючи з місцевим населенням, вступаючи у професійні стосунки з подорожуючими – представниками різних націй та народностей; відвідуючи з культурними та освітніми візитами навчальні заклади сусідніх держав – Німеччини, Польщі, Словенії, Румунії.

Четвертий – завершальний етап формування полікультурної компетентності майбутнього офіцера-прикордонника – це етап оптимізації процесу формування полікультурної компетентності та розвиток здатності до самопізнання. Цей етап відображає критичний погляд на себе, свої знання, уміння та навички, потребу їх удосконалювати та збагачувати, а також бажання ділитися цими знаннями, бажання навчати та виховувати інших.

Висновки. Формування полікультурної особистості офіцера-прикордонника є відповіддю на виклики сучасного стану українського суспільства та світу в цілому. У результаті цілої низки освітніх та виховних заходів ми матимемо представника Державної прикордонної служби України, який добре знає власну культуру та відкритий до пізнання культури чужої; морально та психологічно готовий сприймати міжкультурні відмінності, долати стереотипи, володіє необхідним інструментарієм для вільного та неупередженого спілкування з представниками інших культур.

Таким чином, у процесі навчання в Національній академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького курсанти не лише отримують певні знання, уміння та навички. У стінах вищого навчального закладу проходить формування полікультурної компетентності майбутнього офіцера-прикордонника. Формувати полікультурну особистість офіцера-прикордонника покликаний увесь навчально-виховний процес академії ДПСУ. Безсумнівно, що запропонована нами модель вимагає проведення подальших ретельних досліджень ефективності її реалізації, можливої корекції та уточнення її компонентів.

Література:

1. *РЕТОРИКА И КОММУНИКАЦИИ электронно-научное списание – ISSN 1314-4464 Поликультурная компетентность будущего учителя: излишняя роскошь или актуальная необходимость? Елена Луговцова, Татьяна Краснова.*

2. Максимова Л. И. *Формирование поликультурной компетентности будущих педагогов в вузе на основе интегративного подхода. Дис на соискание уч. степени канд. пед. наук. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования, Калуга, 2012, кол. стр.223.*
3. Степанов Є. П. *Проблема формування культури міжетнічних відносин у сучасній педагогічній науці / Є. Степанов // Освіта Донбасу. – 2010. - № 2. – с.13*
4. Соколова І. В. *Формування полікультурної компетентності у майбутніх вчителів-філологів. [Електронний ресурс]/І. В. Соколова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/*
5. Суткевич Г. О. *Принципи формування полікультурної компетентності майбутніх політологів у процесі вивчення іноземної мови / Ганна Суткевич// Наукові праці. – 2009. №6. – С. 168*
6. Васютенкова І. В. *Развитие поликультурной компетентности учителя в условиях последипломного образования: автореф. дисс. ... канд. Пед. наук: 13.00.01 / И. В. Васютенкова. – СПб, 2006. – 27 с*
7. *Словник-довідник з курсу „Філософії” для студентів 2, 3, 4 курсів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання / Укл. А. Г. Чичков, О. М. Башкеєва, О. М. Патеріло. - Дніпропетровськ: ДВНЗ УДХТУ, 2014.- 20 с.*
8. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. *Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.*

References:

1. *RETORYKA Y KOMMUNYKATsYY elektronno-nauchnoe spysanye – ISSN 1314-4464 Polykulturalnaia kompetentnost budushcheho uchytelia: yzlyshniaia roskosh yly aktualnaia neobkhodymost? Elena Luhovtsova, Tatiana Krasnova.*
2. *Maksymova L. Y. Formyrovanye polykulturalnoi kompetentnosti budushchykh pedahohov v vuze na osnove yntehratyvnoho podkhoda. Dys na soyskanye uch. stepeny kand. ped. nauk. 13.00.08 – teoryia y metodyka professyonalnoho obrazovanyia, Kaluha, 2012, kol. str.223.*
3. *Stepanov Ye. P. Problema formuvannia kultury mizhetnichnykh vidnosyn u suchasniy pedahohichnii nauysi / Ye. Stepanov // Osvita Donbasu. – 2010. - № 2. – s.13*
4. *Sokolova I. V. Formuvannia polikulturalnoi kompetentnosti u maibutnikh vchyteliv-filolohiv. - [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/*
5. *Sutkevych H. O. Pryntsypy formuvannia polikulturalnoi kompetentnosti maibutnikh politolohiv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy / Hanna Sutkevych// Naukovi pratsi. – 2009. - № 6. – S. 168*
6. *Vasiutenkova Y. V. Razvytye polykulturalnoi kompetentnosti uchytelia v uslovyiakh posledyplomnoho obrazovanyia: avtref. dyss. ... kand. Ped. nauk: 13.00.01 / Y. V. Vasiutenkova. – SPb, 2006. – 27 s*

7. *Slovník-dovideník z kursu „Filosofii” dlia studentiv 2, 3, 4 kursiv usikh spetsialnostei dennoi ta zaochnoi form navchannia / Ukl. A. H. Chychkov, O. M. Bashkeieva, O. M. Paterilo. - Dnipropetrovsk: DVNZ UDKhTU, 2014.- 20 s.*
8. *Kodzhaspyrova H. M., Kodzhaspyrov A. Yu. Pedagogicheskyi slovar: Dlia stud. vyssh. y sred. ped ucheb. zavedenyi. – M.: Yzdatelskyi tsentr «Akademyia», 2000. – 176 s.*